

БЪЛГАРСКИЯТ ЕЗИК ПОГЛЕДНАТ ОТВЪД СЕБЕ СИ

Рецензия¹

Иван П. Петров

Медицински университет – гр. Пловдив

Книгата на Валентин Гешев „Следисторията на българския език: български език на Балканите, спомени за българското минало, противоречиво и динамично настояще“ обобщава резултати от диренията му в рамките на проект, финансиран от фонд „Научни изследвания“ в периода 2008-2013г. и озаглавен „Културно-историческо и езиково наследство на „съседна“ България“. В рамките на проекта вниманието на участниците се съсредоточава върху предимно стари български общности, останали извън границите при учредяването на съвременната българска държава. Обект на изследване са „историята, езикът, музиката, танците, облеклото, културата, обичаите, начинът на живот, самосъзнанието на конкретни български и българоезични общности извън България в миналото и днес“ (стр. 19).

Самата книга представлява сборник с изследвания, „кабинетни и теренни“, които ученият се опитва да обедини и допълни с работата и натрупания материал и изследвания от споменатия проект. В нея са засегнати разнородните посоки на проблематиката, отнасяща се до носителите на български наречия извън границите на днешна България. В изложението са коментирани както историческите обстоятелства и климати, свързани с разглежданата общност или неин представител, така и различните напрежения в рецепцията и тълкуването в специализираната литература. По този начин книгата освен езиковедски и социолингвистичен прочит на споменатата проблематика, влиза в диалог и с модерни течения, проблематизиращи езиковата и национална идентичност, диглосията и модусите на съществуване на дадена изоглоса в чуждоезиковата среда.

---

¹ Geshev, Valentin. Sledistoriyata na balgarskiya ezik: balgarski ezik na Balkanite, spomeni za balgarskoto minalo, protivorechivo i dinamichno nastoyashte. Sofiya: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2018. [Гешев, Валентин. Следисторията на българския език: български език на Балканите, спомени за българското минало, противоречиво и динамично настояще. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2018.]

Първата глава „Научноизследователският проект „Културно-историческо и езиково наследство на „съседна“ България“ (вместо предисловие)“ (стр. 13-14) запознава читателя с едноименния проект, неговите участници, цели, дейности и географски обхват. Втората глава „Относно Балканите, езиците и историческата памет“ (вместо увод) (стр. 25-27) въвежда читателя в сложната проблематика и история на научната рецепция на балканските народности, езици и идентичности. Коментират се различни мнения за съществуването на национално самосъзнание в прединдустриалния период, като авторът отхвърля твърдението, че предмодерният човек не е имал такова (стр. 45-46).

Трета глава „Първи впечатления от общуването на български език в Албания. Алократични варианти на речевия етикет“ (стр. 77-79) въвежда термините „речев етикет“ и „езикова общност“, както и особеният вариант „алократична езикова общност“. Под „езикова общност“ се разбира многостепенното понятие, определено от представата и усещането на носителя на езика/езиците за езикова близост. Алократичната езикова общност е онази, която е ограничена териториално от съвременните държавни граници и използва едни и същи словесни формули в дадени моменти на общуването. По-нататък в главата се разглеждат алократичните варианти на книжовния език и отношенията им с речевите етикети. Разсъжденията върху тези теоретични и донякъде таксономични проблеми непрекъснато се позовават на реалните теренни наблюдения, проведени сред българските общности в Албания. Несъмнено една такава перспектива на теоретизиране допринася не само за уплътняването на абстрактните построения, но и за живото им обвързване с действителността. Впрочем тази жива връзка с настоящата действителност е една от най-явните и ценни характеристики на целия труд.

В следващата глава авторът се спира по-подробно на езиковите, социолингвистичните, историческите и културни въпроси, свързани с едно от селищата на българската общност в Албания – Бобощица, Корчанско („Проблеми при изучаването на българските общности на Балканите. История, фолклор, самосъзнание: Бобощица, Корчанско“, стр. 92-152). Към тази глава са публикувани и автентични документи от селището (стр. 153-275). Приведените документи представляват не само ценен исторически изворов материал, те ще бъдат от интерес и за историците и диалектолозите на езика, понеже са представени и в наборен вид. Особеностите в лексиката са изведени в бележки, като по този начин текстът става достъпен и за нефилолози.

Пета глава се отправя към Косово и се занимава с народната памет на българската общност там („Исто покело како българи имае, така и овај народ“: Призренска Гора,

Кукъска Гора, Жупа“, стр. 276-304). По-накратко е обърнато внимание на езиковедските проблеми, които поставят нови задачи пред българската диалектология.

В шеста глава В. Гешев представя на читателите си две краеведски книги, посветени на две селища с български общности в Албания („Две съвременни автохтонни краеведски книги от югоизточна Албания: Сотир Дамко за Бобощица и Лазо Нестори да Връбник“, стр. 305-390). Разгледани са езиковите особености на съчиненията, както и историческата проблематика на селищата.

Седма глава се занимава с езика на Възрожденски текстове от югозападното българско землище („Част от историята на кой език са югозападнобългарските текстове от петдесетте и шестдесетте години на XIX век“, стр. 391-407). Тук са представени условията за търсене на полицентрична фиксация на книжовната норма, както и подборът на езиковите средства във въпросните текстове. Обърнато е специално внимание и на фонетичните и морфологични особености, на фонетичния класицизъм, на застъпената общобългарска книжовна лексика и регионализмите.

Осма глава продължава темата за участието на възрожденци от югозападните български земи в генезиса и развитието на българския книжовен език в епохата на Възраждането („Диголосия между речта на човека от народа и речта на интелегента в поезията на Райко Жинзифов“, стр. 408-416).

В девета глава се обръща внимание на особено интересния феномен книжовноезикова диглосия – взаимодействието у едни и същи носители на езика на две различни негови книжовни норми („Белези на национална принадлежност в режим на книжовноезикова диглосия: писмена реч на граждани на Република Македония, открито заявяващи българската си националност“, стр. 416-436). Тук изследователят насочва вниманието си към лингвистичните маркери и езикови особености на автори, заявяващи българската си идентичност. При техния език се наблюдава хем спазване на историческия развой, характерен за македонските говори, хем близост с общобългарската лексика. При някои се наблюдава и сближаване с общобългарския език, при което се излиза извън рамките на диалектната основа, върху която се изгражда езикът на Република Македония. Описани и коментирани са интересни сближавания с българския книжовен език от XIX в. но не от източен тип, както и случаи на хибридизация на двете норми.

В последните две глави авторът обръща критическото си внимание към езиковата ситуация в България днес.

Девета глава е посветена на съвременното езиково закърняване, както и на окцидентализмите в съвременната българска езикова среда и релексикализацията на езика („Българският език в днешна България: релексикализация и окцидентализми; прояви на езикова некомпетентност, езиков снобизъм и езиков упадък“, стр. 435-485). Под последния термин ученият разбира „възприемането на нови названия за вече съществуващи понятия“ (стр. 438), което според него е изключително мощен механизъм за езикова промяна. Като предел на релексикализация се определя пълната смяна на езика и пълното приобщаване към културата, от която се привнасят новите названия. Като една от причините за релексикализацията Гешев определя занижената старателност на преводачите при намирането на точно или добро българско съответствие. Допълнително влошава ситуацията и заниженият социален статут на българския език както и липсата на съзнание у преводачи и издатели за грижата, която е необходимо да проявяват към езика. В останалата част на главата българският езиковед се спира на окцидентализмите в езика, неправилната употреба на някои от тях, както и на все повече разпространяващи се безсмислици в публичното езиково пространство.

Подходът на Гешев е продиктуван от отношението на специалист, който се интересува от настоящите проблеми и ги разобличава остро, без да пропусне и най-тясно обвързаната общност с езика – тази на филолозите. Именно на тях е посветена и последната глава от труда му („Филолозите в днешна България и езиковедската терминология“, стр. 485-517). Тук се критикуват множество неправилно ползвани или произнасяни термини – започвайки от неправилното акцентуване на латинските наименования на падежите с ударение на първа вместо последна сричка (*номинатив*, а не *нѝминатив*), минавайки през ненужно и изкуствено произнасяне на гръцкия ипсилон като ю в термини като *гефироним* и др. Авторът подробно се спира на проблемите на терминологията – нейната дублетност, психологическите пречки пред употребата на тази дублетност, историческия произход на терминологичната традиция и пр.

В заключението („Днешна България и старите и нови български общности зад граница“, стр. 517-523) се открива и това, което държи общо тези така на пръв поглед разнородни глави – *отношението към езика*. То е коренът на националната идентичност на носителите на езика в българските общности зад граница. То е причината за упадъка на публичната устна и писмена реч в България. То е и причината за авторовата остра критика към съвременния публичен и езиковедски дискурс, в който българският език повече се подкопава, отколкото да се утвърждава. То вероятно и това, което е подбудило В. Гешев да състави и напише този ценен, интердисциплинарен труд.